

JONAS ČERNIUS

**VALSTYBĖS NACIONALINĖS TEISINĖS IR VIEŠOJO
ADMINISTRAVIMO (INSTITUCINĖS) SISTEMŲ REFORMOS
PROJEKTINĖS GAIRĖS**

Šiame darbe pateikiama informacija bus klasifikuojama į atskirtas grupes:

- 1) Referendumų (plebiscitų) organizavimo ir vykdymo pertvarka.
- 2) Vykdamosios valdžios sistemos pertvarka.
- 3) Savivaldos sistemos reforma.
- 4) Teismų sistemos pertvarka.
- 5) Rinkimų sistemos reforma.
- 6) Nacionalinės teisinės sistemos kodifikavimo ir tobulinimo pertvarka.
- 7) Prokuratūros, Teisėsaugos institucijų ir specialiųjų tarnybų pertvarka.
- 8) Nacionalinio saugumo užtikrinimo reforma.
- 9) Tautos forumo idėja.

Pastaba: Kiekviena tema bus aptariama bendriausiais bruožais, nes nuoseklesnei analizei reikėtų nepalyginamai daugiau laiko, analizės ir diskusijų. Šis darbas yra skiriamas susipažinimui su esminėmis idėjomis, būtinais atlikti darbais jų siekiant, o taip pat apytiksliai laiko nustatymu, minėtųjų darbų (idėjų) įgyvendinimui ir keliamiems tikslams pasiekti. Kiekviena nagrinėjama tema prasidės trumpu, šiuo metu egzistuojančios situacijos Lietuvoje, aptarimu, po kurio seks nuoseklus idėjos esmės dėstymas, komentuojant kokią naudą gautų Lietuvos valstybė ir visuomenė. Šiame darbe šiek tiek remsiuosi užsienio šalių taikoma praktika bei patirtimi, o taip pat ir pasiekimais. Temos nagrinėjimo pabaigoje bus aptariamos reikalingos laiko, finansų ir intelektinių resursų sąnaudos, būtinos, atskirose temose minimų pakeitimų įgyvendinimui. Šį darbą ketinu baigti pateikdamas bendrąsias išvadas.

REFERENDUMŲ (PLEBISCITŲ) ORGANIZAVIMO IR VYKDYMO PERTVARKA

Ne paslaptis, jog Lietuvoje, visuomenei aktyviai dalyvauti, valstybės politiniame gyvenime, priimant ir sprendžiant strateginės reikšmės sprendimus ir klausimus tai padaryti galima tik remiantis nacionalinės teisės sistemoje nustatyta tvarka ir būdais. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis referendumų organizavimą, vykdymą ir stebėseną yra Referendumo įstatymas. Šiame teisės akte yra nustatyta asmenų parašų kvota (300 tūkstančių aktyvių rinkimų teisę turinčių piliečių), leidžianti Vyriausiajai rinkiminei komisijai skelbti sprendžiamąjį referendumą. Taip pat šis teisės aktas nustato galimybę rengti dviejų rūšių referendumus: sprendžiamuosius ir patariamuosius kitaip dar vadinamus konsultacinius. Pastaroji referendumo rūšis, dabartinėje Lietuvos politinės sistemos konjunktūroje, dėl mažo rinkimų aktyvumo, didžiulio nepasitikėjimo politinėmis partijomis ir pačių politinių organizacijų uždaramo, o taip pat vertybinių nuostatų nesilaikymo iš esmės tampa beprasmiu. Daugelyje, moderniosios demokratijos tradicijas puoselėjančių, vakarų valstybių egzistuoja praktika skelbti tik sprendžiamuosius referendumus iš esmės visuomenei suteikiant ne tik deklaruojamąją teisę referendumo organizavimui, tačiau ir praktiškai suteikiant realius, šios teisės įgyvendinimo instrumentus, kurių pagrindinis yra ne kas kitas, kaip sąlyginai nedidelė būtina piliečių parašų, referendumui organizuoti kvota. Tai leidžia, visuomeniniams judėjimas, organizacijoms aktyviau įsitraukti į valstybės politinį gyvenimą, o taip pat priverčia politines partijas, ir valdžioje esančias politines jėgas labiau įsiklausyti į visuomenės norus ir pažiūras. Įvertinus visą tai, Lietuvoje yra tikslinga taisyti referendumo įstatymą ir kitus su referendumo organizavimu susijusius teisės aktus patobulinant šiomis kryptimis:

- 1) Reikalingos piliečių parašų kvotos, referendumui organizuoti sumažinimas iš šiuo metu egzistuojančių 300 tūkstančių iki 100 tūkstančių reikalingų parašų sprendžiant klausimus **nesusijusius** su LR Konstitucijos pamatinių vertybinių nuostatų keitimu.
- 2) Nustatyti 200 tūkstančių piliečių parašų kvotą referendumo, **susijusio** su Lietuvos Respublikos pamatinių vertybių ir nuostatų keitimu ar papildymu.
- 3) Atsisakyti konsultacinio referendumo instituto egzistavimo nacionalinėje Lietuvos teisinėje sistemoje, kaip menkaverčio ir neturinčio esminės naudos teisinės ir politinės sistemos tobulinimui.
- 4) Kuo greičiau, Referendumo įstatyme, nustatyti galimybės balsuoti internetu teisinio reguliavimo mechanizmą, kuris leistų įtraukti daugiau jauniausios visuomenės dalies sprendžiant valstybei svarbius klausimus ir didinant visuomenės politinį aktyvumą.
- 5) Vyriausiosios rinkimų komisijos funkcijų sąrašą papildyti pareiga, padėti renkant parašus ir organizuojant referendumą. Taip pat sudaryti galimybę parašus dėl referendumo priėmimo rinkti elektroniniu būdu per VRK internetinę svetainę.

- 6) Nacionalinio transliuotojo funkcijų sąrašą papildyti pareiga, geriausiu eterio laiku, informuoti visuomenę apie rengiamą iniciatyvą dėl referendumo pradėjimo.

Šie pasiūlymai galėtų būti įgyvendinti keičiant ir papildant apie 20 įstatymo lygmens teisės aktų, tarp kurių žinoma yra ir referendumo įstatymas. Taip pat yra būtina Konstitucijos pataisa, tačiau dėl to reiktų kreiptis į Konstitucinį teismą išaiškinimo. Be jokios abejonės didesnis referendumo organizavimo prieinamumas visuomenei, valstybės biudžetui, ilguoju laikotarpiu kainuos, kokie tiksliai galėtų būti kaštai, informuoti turėtų Finansų ministerija ir VRK. Tačiau šios išlaidos yra būtinos siekiant kurti pilietinę visuomenę ir sudaryti sąlygas politinių partijų atsakingumui prieš rinkėjus atsirasti. Šios reformos įgyvendinimui yra reikalingas bent 75 Seimo narių palaikymas, nes Konstitucijos pataisai Seime reikalinga didelė politinė valia, tokį reikalavimą nustato Konstitucija ir Seimo statutas. Aktyviai dirbant šią reformą būtų galima įgyvendinti per metus, o esant tam tikroms juridinėms kliūtims per metus ir šešis mėnesius.

Įgyvendinus šią reformą būtų pasiekti šie strateginiai tikslai:

- 1) Sudarytos sąlygos visuomenei pareikšti savo sprendimą, strateginiais valstybės raidos klausimais, nesudarant juridinių ir biurokratinių kliūčių tai daryti.
- 2) Valstybės institucijos ir įstaigos gaunančios finansavimą iš valstybės biudžeto būtų priverstos prisidėti prie pilietinės visuomenės kūrimo ir pagalbos realizuojant jos teises.
- 3) Tobulinant balsavimo technologiją, būtų sudarytos sąlygos, didesnei daliai visuomenės atstovų pareikšti savo sprendimą svarbiais klausimais.
- 4) Sudaryti sąlygas valdžios ir visuomenės dialogo užmezgimui.

VYKDOMOSIOS VALDŽIOS SISTEMOS PERTVARKA

Šiuo metu, Lietuvos Vyriausybės sąrangą, aukščiausiu lygmeniu, sudaro 14 Ministrų ir Premjeras. Centriniam lygmenyje, šiuo metu veikia net 14 ministerijų. Taip pat reikia pažymėti ir tai, jog Lietuvos Respublikos vyriausybėje jau kelerius metus yra išformuotas teisės departamento subjektas, kurio funkcijas iš esmės yra perėmus teisės skyrius, kuriame dirba mažiau specialistų, dėl to nukenčia poįstatyminio lygmens teisės aktų kūrimo kokybė bei operatyvumas. Teritoriniame lygmenyje veikia didžiulis skaičius institucijų, kurių dauguma savo funkcijomis ir jų atlikimo metodikomis, dubliuoja viena kitą. Tačiau šiame darbo segmente, iš esmės, dėmesys bus kreipiamas į aukščiausio ir centrinio lygmenų pertvarką, kuri leistų:

- 1) Mažinti viešojo sektoriaus išlaidas.
- 2) Mažinti biurokratinio aparato apimtį ir įtaką valstybės valdymui.
- 3) Gerinti viešojo administravimo kokybę bei viešųjų paslaugų prieinamumą visuomenei.
- 4) Leisti geriau panaudoti valstybės turimus materialinius išteklius ir tiksliau juos paskirstyti.
- 5) Mažinti politinių partijų įtaką ministerijų veikloje bei jos reguliavime.

Pagrindinė reformos, kurią siūliau, esmė- ministerijų apjungimas, iš šiuo metu egzistuojančių 14 ministerijų palikti tik 8, taip Vyriausybės kabineto sudėtį iš šiuo metu esančių 15 narių sumažinant iki 9 subjektų skaičiaus. Taip pat atkurti ir sustiprinti Teisės departamentą prie LRV. Iš esmės ši reforma, Lietuvoje siūlo sukurti šias ministerijas:

- 1) Ūkio ministerija (būtų sukurta apjungus Žemės ūkio ministerijos, Ūkio ministerijos, Energetikos ministerijos funkcijas.) Pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministru. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 2) Vidaus reikalų ir teisingumo ministerija (būtų sukurta apjungus Vidaus reikalų ministerijos ir Teisingumo ministerijos funkcijas.) Pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministru. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 3) Švietimo, mokslo ir kultūros ministerija (būtų sukurta apjungus Švietimo ir mokslo ministerijos funkcijas bei Kultūros ministerijos veiklos prerogatyvas.) Pagrindines

ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.

- 4) Sveikatos apsaugos ir socialinės rūpybos ministerija (būtų sukurta apjungus Sveikatos apsaugos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijas.) Pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 5) Infrastruktūros ir aplinkos ministerija (būtų sukurta apjungus Susisiekimo ministerijos bei Aplinkos ministerijos funkcijas.) Pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 6) Finansų ministerija iš esmės išsaugotų savo šiuo metu turimas funkcijas ir veiklos sferas, tačiau pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 7) Krašto apsaugos ministerija iš esmės išsaugotų savo šiuo metu turimas funkcijas ir veiklos sferas, tačiau pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.
- 8) Užsienio reikalų ministerija iš esmės išsaugotų savo šiuo metu turimas funkcijas ir veiklos sferas, tačiau pagrindines ministerijos funkcijų vykdymo sritis kuruotų viceministrai, kurie atsiskaitytų ministrui. Nebeliktų politinio pasitikėjimo pareigūnų, viceministrai į tarnybą būtų priimami visuomenei žinomo konkurso būdu. Ir po kiekvienos Vyriausybės kadencijos būtų atestuojami, specialios komisijos, vertinant jų darbo rezultatus. Pareigūnas negalėtų eiti viceministro pareigų ilgiau kaip dvi kadencijas, kurių kiekviena trukų po 4 metus.

Atlikus šia reformą, o taip pat atsisakius politinio pasitikėjimo pareigūnų skyrimo praktikos, Vykdamosios valdžios institucijos galėtų dirbti nuosekliau, būtų sudarytos prielaidos sustabdyti partinių grupuočių korupcijos didėjimą valstybės valdymo institucijose, taip pat būtų sudarytos sąlygos nepotizmui bei sisteminei korupcijai, viešajame sektoriuje stipriai apriboti. Panaši Vykdamosios valdžios, aukščiausiojo lygmens sandara, yra taikoma daugelyje modernių demokratiškos valstybių, štai Šveicarijos Federalinį ministrų kabinetą sudaro 8 ministrai bei premjeras, Švedijos ministerijų skaičius yra labai panašus 7, o tuo tarpu Norvegijos vos 6. Pasaulyje ir valstybės valdyme plinta tendencija- kuo labiau išsivysčiusi valstybė, tuo mažesnę biurokratinį aparatą ji turi, ir tuo mažesnis ministerijų skaičius egzistuoja Vykdamosios valdžios sąraše. Pavyzdžiui Madagaskaro valstybėje yra net 26 ministerijos, Uzbekistano valstybėje 21.

Šia mano siūlomą reformą būtų galima įgyvendinti per 2 metus, keičiant Vyriausybės įstatymą ir taip pat apie 500 teisės aktų. Taip pat būtų tikslinga kalbėti apie Konstitucijos papildymą nuostata- *Vyriausybę sudaro 8 ministrai ir premjeras*. Ši pataisa būtų naudinga tam, kad naujai atėjusi politinė jėga nepradėtų didinti biurokratinio aparato siekdama kuo labiau įtvirtinti savo įtaką. Nuosekliai dirbant, ilguoju laikotarpiu, per 8 metus, ši reforma padėtų biudžetui sutaupyti apie 1mlrd litų, o eksploatavus nenaudojamas patalpas pajamos galėtų padidėti dar apytiksliai 200 ar 250mln/LT.

SAVIVALDOS SISTEMOS REFORMA

Šiuo metu, veikiantis Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas iš esmės atima teisę miestų ar rajonų bendruomenėms nuspręsti, kokia asmenybė vadovaus miestui ir tvarkys bendruomenės reikalus, taip rinkėjams nėra suteikiama galimybė paskirti seniūnus, o seniūnaičių institutas savivaldos sistemoje yra bemaž neegzistuojantis. Taip pat politinė valdžia turi didžiulę įtaką skiriant savivaldybės administracijų direktorius, kurie dažnai būna susiję su viena ar kita miesto taryboje dominuojančia politine jėga. Miestų tarybų atsiskaitymas bendruomenei, už miesto tarybos atliktus darbus taip pat neegzistuoja, visą informaciją bendruomenė gauna iš visuomenės informavimo priemonių. Tokia teisinė tikrovė skatina žmones ignoruoti rinkimus, manant, kad rinkimų instrumentu, esamos politinės galios susiskirstymo pakeisti yra neįmanoma.

Įvertinus tokią nudienos situaciją, siūloma reforma sieks šių tikslų:

- 1) Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymą papildyti nauju skyriumi, reglamentuojančiu tiesioginių savivaldybių merų rinkimo galimybę, įtvirtinant nuostatą, jog meras savo veikloje yra atsakingas rinkėjams ir prižiūri tarybą ir jos veiklą. Savo nuožiūra taryba gali vykdyti mero veiklos kontrolę ir skelbti merui apkaltą. Po apkaltos proceso savivaldybės teritorijoje būtų organizuojami priešlaikiniai rinkimai.
- 2) Teisiniu reguliavimu nustatyti miestų tarybos vykdomųjų komitetų suformavimą, kurie būtų atsakingi už tarybos sprendimų vykdymą ir kuriems vadovautų meras. Tiesioginių mero rinkimų metu rinkėjai privalėtų žinoti su kokia komanda į miesto valdymo veiklą žada įsitraukti meras.
- 3) Savivaldos įstatyme nustatyti imperatyvų reguliavimą draudžiantį į savivaldybių administracijų direktorių pareigas skirti partinius ar politinio pasitikėjimo asmenis.
- 4) Nustatyti galimybę savivaldos rinkimų metu, bendruomenės gyventojams spręsti, kas turėtų užimti bendruomenės seniūno pareigas.
- 5) Imperatyviu reguliavimu nustatyti pareigą miestų ir rajonų savivaldos institucijoms atkurti seniūnaičių tinklą. Nustatant seniūnaičių teises ir pareigas, o taip pat atsiskaitymo prieš bendruomenę tvarką.
- 6) Imperatyviu reguliavimu uždrausti į miestų tarybų narių ir merų postus balotiruotis už korupcines nusikalstamas veikas, apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, pripažintiems kaltais asmenims. Toks draudimas turėtų galioti 4 metus po to kai išnyktų teistumas, kad būtų išlaikyti Europos Žmogaus Teisių Teismo formuluojama praktika.
- 7) Savivaldos įstatyme įtvirtinti imperatyvą, liepiantį savivaldybės tarybos nariams, kas mėnesį viešai atsiskaityti bendruomenei už atliktus darbus.
- 8) Įtvirtinti Tautos forumo idėją. (Apie tai bus kalbama vėliau, šiame darbe.)

- 9) Sukurti Municipalinės policijos veiklos įstatymą, sukuriant viešosios tvarkos apsaugos instituciją, kuri veiktų ne tik pagal miesto tarybos nutarimus, bet taip pat pagal administracinių teisės pažeidimų kodeksą. Ši teisėsaugos sistema turėtų jurisdikciją tik municipaliteto ribose ir galėtų būti suformuota papildžius savivaldybių viešosios tvarkos priežiūros skyrius. (Apie tai bus kalba vėliau šiame darbe.)
- 10) Sudaryti galimybę surinkus 1/3 bendruomenės narių paršų, skelbti priešlaikinius, miesto tarybos ir mero rinkimus, jeigu šie politikai nepateisina rinkėjų pasitikėjimo arba neatsiskaito už atliekamus darbus arba jeigu savo darbinėje veikloje nesitaria su bendruomene.

Visi šie išvardinti punktai stipriai prisidės prie to, jog politinės partijos bus priverstos nuolat domėtis juos išrinkusių piliečių norais ir poreikiais, bus padarytos kliūtys, politinės organizacijoms uzurpuoti administracinę savivaldos sistemą, bus sudarytos sąlygos sisteminiai korupcijai savivaldos lygmenyje pažaboti. Verta pažymėti ir tai, jog šių nuostatų įgyvendinimas, stipriai įtrauks miestų bendruomenes į darbą siekiant gerinti savo gyvenamosios aplinkos ir viso miesto estetinį vaizdą, socialinę higieną ir padės užtikrinti saugumą bendruomenėse pasitelkiant seniūnaičių ir Municipalinės policijos tinklą, kuris taip plačiai yra naudojamas tokiose šalyse kaip Lenkija, JAV, Kanada ir t. t

Šių idėjų realizavimas turėtų trukti apie 2 metus, keičiant apie 25 įstatymo lygmens teisės aktus, tačiau verta pažymėti, jog siūlomos idėjos ir jų praktinis taikymas kainuos nemažus pinigus tiek nacionaliniam tiek ir savivaldybių biudžetams, dėl šios priežasties yra būtinas papildomas tyrimas ir finansinių kaštų vertinimo analizė.

TEISMŲ SISTEMOS PERTVARKA

Šiuo metu, Lietuvos Respublikoje veikia dviejų pagrindinių rūšių Teismai:

- 1) Bendrosios kompetencijos Teismai, kuriems priklauso nagrinėti civilines, baudžiamąsias, administracinių teisės pažeidimų, šeimos, darbo bylas.
- 2) Specialiosios kompetencijos Teismai, kuriems priskiriami Administraciniai Teismai, nagrinėjantys ginčus tarp valdžios institucijų, sprendžiantys mokestines bylas ir t. t. Šiai grupei taip pat priskiriamas ir Konstitucinis teismas.

Kaip žinia, Lietuvos nacionalinė Teismų sistema, veikia remdamasi germanų teisės tradicija, teigiančia, kad teismuose teisingumą vykdo tik teisėjai, kurie savo darbą atlieka stipriai remdamiesi inkvizicinio proceso modelio nuostatomis. Tokia sistema puikiai tinka valstybėms, kurios turi didžiulę demokratiškas tradicijas patirtį, aktyviai veikiančią, išsilavinusią pilietinę visuomenę, stiprią vidurinę klasę bei naudojasi nusistovėjusių konstitucinių ir politinių papročių sistema, tačiau Lietuvoje, mes neturime nei vieno iš mano išvardintų valstybės pasiekimų. Tenka atkreipti dėmesį ir į dar vieną, germanų tradicijos teisinės sistemos bruožą- taikytinos teisės sudėtingumą ir formalumą, kas Lietuvos atveju, teisės viršenybės, teisingumo ir esminius, teisės, kaip socialinio elgesio reguliavimo sistemos principus daro mažai suvokiamais visuomenės teisei sąmonei, kuri 50 metų buvo veikiamą bolševikinio represinio režimo. Spręsti šią problemą reikėtų pradėti ne nuo ko kito, bet nuo teisę aiškinančių ir jos autoritetą įtvirtinančių, Teisminės valdžios subjektų reformos. Ši pertvarka turėtų atlikti šiuos darbus:

Nustatyti bendrosios kompetencijos Teismų posistemės specializaciją, teiseną į šias dalis ir naujus justicijos institutus:

- a) Bendrosios kompetencijos Teismų sistemoje, nagrinėjant, baudžiamąsias, šeimos teisės, administracinių teisės pažeidimų bylas, naudotis prisiekusiais, kaip teisingumą vykdančiu subjektu.
- b) Nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas naudotis prisiekusiuoju instituto atšaka- visuomenės teisėjais.
- c) Nagrinėjant rezonansinius, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus naudotis ne tik prisiekusiųjų institutu, tačiau taip pat ir visuomenės teisėjais. Prisiekusieji būtų atsakingi už fakto nustatymą, visuomenės teisėjai, kartu su etatiniu teismų sistemos pareigūnu- teisėju, spręstų, turėdami lygias balso teises, dėl bausmės dydžio, jeigu prisiekusieji pripažintų asmenį ar asmenis kaltais.
- d) Teismų savivaldoje, vertinant teisėjo drausmės bylą, taikyti dualistinę sistemą, kurioje iš vienos pusės veiktų Teisėjų Garbės Teismas iš kitos pusės Prisiekusiųjų Taryba. Tuo atveju jeigu abiejų vertinančių subjektų nuomonės dėl teisėjo veiksmų įvertinimo sutaptų, Lietuvos Respublikos Prezidentui nepalikti galimybės nuspręsti priešingai, tačiau jeigu subjektų nuomonės išsiskirtų Prezidento nuomonė būtų lemiamą.

- e) Nuosprendžius ir nutartis, kurių priėmimui įtaką darė prisiekusieji skelbti lietuvių tautos vardu.
- f) Įsteigti bendrosios kompetencijos teismų sistemoje specializuotus Šeimos, Darbo ir Mokestinių ginčų teismus.
- g) Išplėsti Konstitucinio teismo teisėjų gretas, padidinant Konstitucinio teismo teisėjų skaičių iš šiuo metu veikiančių 9 iki 18 ir paliekant, šiuo metu, egzistuojančią rotacijos sistemą. Įtvirtinti nuostatą, jog Konstituciniame teisme dirba dvi teisėjų kolegijos, kiekviena po 9 narius.
- h) Nustatyti teisę Konstituciniam teismui, ginant viešąjį interesą, be Seimo narių kreipimosi, imtis nagrinėti teisės aktų atitikimą Konstitucijai. (Tam būtinas Konstitucijos normų tobulinimas)
- i) Nustatyti galimybę piliečiams kreiptis į Konstitucinį teismą, manant, jog jų konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos.

Kuomet jau žinome, siektinos teisminės valdžios, institucinės reformos gaires, metas pakalbėti ne tiek viešojo administravimo, kiek apie justicijos aparato, esminius teismų sistemos sandaros patobulinimus. Aš, žinoma, kalbu ne apie ką kitą, kaip apie Prisiekusiųjų, o taip pat ir Visuomenės teisėjų institutų įdiegimą Teismų sistemoje. Jo esmė yra tokia- nagrinėjant baudžiamąsias arba administracinių teisės pažeidimų, kai kurias šeimos teisės, ir kai kurias darbo teisės bylas būtų privalomai surenkama prisiekusiųjų kolegija, ši kolegija būtų renkama vadovaujantis operatyvumo, sąžiningumo, nešališkumo, padorumo ir kompetentingumo principais. Apylinkės teisme, tokią kolegiją sudarytų 7 žmonės, Apygardos teismuose 9 žmonės, Apeliaciniame teisme 11 žmonių, paprastų visuomenės atstovų, ne jaunesnių kaip 21 metų, įgijusių bent vidurinę išsilavinimą ir neturinčių galiojančių teistumų ar administracinių teistumų, o taip pat nesančių probacijos ar parolio santykiuose su Valstybe. Prisiekusiųjų kolegija spręstų dėl esminio fakto, kaltas kaltinamasis ar ne. Ir tik tokiu būdu, priėmę verdiktą, šie subjektai suteiktų teisę, Teisėjų kolegijai, taikyti Baudžiamąjį įstatymą. Pačią teisėjų kolegiją sudarytų vienas etatinis teisėjų korpuso narys, ir du visuomeniniai teisėjai, kurie būtų renkami. Visuomeniniams teisėjams priešingai negu tarėjams, būtų suteikta vienodo svorio balso teisė kaip ir valstybės teisėjui, tačiau reikalavimai būtų keliama kur kas didesni negu prisiekusiesiems, Visuomeninis teisėjas turėtų būti įgijęs aukštojo mokslo išsilavinimą, pasižymėti didžiule erudicija, būti nepriekaištingos reputacijos ir ne jaunesnis nei 21 metų amžiaus, būti Lietuvos Respublikos piliečiu, ir turėti Lietuvos Teisinės sistemos esminių žinių ir suvokimo. Šie teisėjai Prezidento dekretu būtų skiriami specialiosios Seimo komisijos 1 metų kadencijai su galimybe ją pratęsti dar metams, šiems teisėjams, būtų nustatomas privalomai išlaikyti Teisinės sistemos pagrindų egzaminas. Teismo posėdžiuose vengiant vilkinimo būtų skiriami atsarginiai teisėjai, bent po du kiekvienam, kolegijos nariui. O taip pat atsarginiai prisiekusieji. Tiek prisiekusiųjų tiek ir Visuomenės teisėjų tapatybės būtų teismo nagrinėjimo metu laikomos paslaptyste, nes teismo posėdžiai būtų vieši ir transliuojami tiesiogiai, visuomenei susipažinti, taikant vos kelias išimtis iš šios taisyklės. Ši reformą kuriama siekiant įgyvendinti šiuos tikslus:

- 1) Skatinti visuomenės pilietiškumą, suteikiant galimybę dalyvauti teisminės valdžios funkcijų vykdyme.
- 2) Ugdyti visuomenės Teisinę kultūrą ir Teisinę sąmonę.
- 3) Užkirsti galimybes sisteminės korupcijos plitimui teismų sistemos aparate.

Idėja kurią siūlau apima, Anglijos, Norvegijos, Vokietijos, Čekijos Teismų sistemų elementus. Ir galėtų būti įdiegta, pakeitus Teismų įstatymą, papildžius Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Proceso kodeksus. Tačiau tokios, vidinės Teisminės valdžios sandaros, kurią siūlau šiame projekte, neturi nei viena pasaulio valstybė. Įvertinus tai tenka pastebėti, jog šios sistemos konstravimo, diegimo, tobulinimo, finansavimo, aprūpinimo, vystymo darbai Lietuvos Respublikos nacionaliniam biudžetui atsilieptų itin brangiai dėl to šia tema yra būtinos papildomos diskusijos bei atliekami analitiniai tyrimai. Šią reformą, mano subjektyvia nuomone, būtų galima palaiapsniui įgyvendinti per 10 metų.

RINKIMŲ SISTEMOS REFORMA

Lietuvoje, nuo jos nepriklausomybės atstatymo 1990 metais, ir priėmus 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstituciją, buvo sukurtas ir Seimo rinkimų įstatymas, kurio paskirtis nustatyti juridinį mechanizmą, Tautos atstovybės- Seimo formavimui įtvirtinti. Šio mechanizmo esmė- daugumos atstovavimo ir proporcinio atstovavimo mišrios sistemos taikymas, formuojant tautos atstovybės sudėtį. Aptarkime šio mechanizmo segmentus plačiau.

Daugumos atstovavimo sistema, kaip sako pats pavadinimas, yra pagrįsta daugumos principu. Taikant šią rinkimų sistemą valstybės teritorija padalijama į tiek apygardų su daugiau ar mažiau vienodu gyventojų skaičiumi, kiek yra numatyta išdalyti mandatų, ir iš kiekvienos išrenkama tik po vieną atstovą. Juo tampa kandidatas, gavęs daugiausiai balsų lyginant su kitais kandidatais - t. y. surinkęs paprastąją arba absoliučiąją (gavęs daugiau nei 50 % visų balsų) daugumą. Jeigu esant pastarajam reikalavimui nei vienas kandidatas jo neįvykdo, gali būti rengiamas antras rinkimų turas, kuriame varžosi du ar daugiau geriausiai pirmame ture pasirodžiusių asmenų. Kitas sprendimas yra alternatyvus balso suteikimas rinkėjams. Jo pagalba galima nurodyti ne tik labiausiai patikusį kandidatą, bet ir įvertinti likusius. Tokiu atveju nei vienam kandidatui nesurinkus absoliučiosios daugumos, mažiausiai balsų surinkusio kandidato biuleteniai peržiūrimi ir iš jų balsai atiduodami pažymėtiems antru numeriu. Tokiu pačiu principu skaičiavimas atliekamas tol, kol vienas iš kandidatų galiausiai surenka daugiau nei 50 % balsų. Štai taip teoriškai, veikia ši rinkimų formavimo Lietuvoje, sistemos dalis.

Proporcingojo atstovavimo sistema pagrįsta matematiškai tiksliai mandatų paskirstymu tarp kandidatų grupių proporcingai jų gautų balsų skaičiui. Sistema turi labai daug galimų variantų, nes proporcijos gali būti apskaičiuojamos įvairiai, priklausomai nuo pasirinktos formulės. Naudojant partijų sąrašų metodą, partijoms mandatai išdalunami proporcingai jų gautiems balsams. Kartais šis modelis papildomas perkeliamuoju balsu - galimybe rinkėjams reitinguoti partijų sąrašus, taip į viršų iškeliant norimus kandidatus. Tačiau šio teorinio modelio elementas, rinkėjų delegavimo posistemė, taikant ją praktikoje turi mažai naudos, dėl visuomenės politinio nebrandumo ir dėl to nėra efektyvus Lietuvos Respublikoje.

Taigi, tobulinant Tautos atstovybės formavimo juridinį mechanizmą, tikslinga būtų atsisakyti mišrios rinkimų sistemos, iš esmės atsisakant proporcinio atstovavimo modelio, praktinio ir juridinio taikymo, kaip iškreipiančio rinkėjų valią ir sudarančio prielaidas Lietuvos politinių partijų uždaramui ir sisteminei korupcijai viešėti. Atsisakius proporcinės rinkimų organizavimo sistemos, Lietuvos Respublikoje, rinkimai būtų organizuojami naudojantis, iš esmės, tik daugumos atstovavimo sistema, taip pat paliekant galimybę reitinguoti ne tik tuos kandidatus už kuriuos yra atiduodamas rinkėjo balsas, bet ir pažymint tuos, kurie, rinkėjų manymu yra nepatikimi ir nekompetentingi spręsti strateginio šalies valdymo klausimus.

Šia reforma būtų siekiama tokių tikslų kaip:

- 1) Politinių partijų atvirumo ir dialogo su visuomene skatinimas.

- 2) Visuomenės politiškumo ir politinės kultūros ugdymas ir skatinimas.
- 3) Sisteminės korupcijos, partinėse struktūrose užkardymas.
- 4) Politikų, praradusių rinkėjų pasitikėjimą, diskvalifikavimas iš politinio elito socialinės grupės.

Rinkimų sistemos reformos tikslas yra atlikti šiuos darbus:

- 1) Atsisakyti proporcinio atstovavimo sistemos taikymo rinkimų į Seimą metu, paliekant galioti tik daugumos atstovavimo mechanizmo funkcionavimą.
- 2) Seimo narių skaičių palikti tokį, koks jis yra šiuo metu- 141, tačiau rinkimų metu, rinkėjui, suteikti teisę, vienu metu, atiduoti du balsus už atskirus politikus, kurie balotiruoja į Seimą, jo gyvenamojoje apygardoje ir yra verti jo pasitikėjimo ir taip pat tam pačiam rinkėjui suteikti du balsus, kuriuos jis galėtų atiduoti tiems politikams, kurie kelia savo kandidatūras, toje pačioje apygardoje, tačiau rinkėjo manymu nėra verti jo pasitikėjimo.
- 3) Atsisakyti partijų reitingavimo sistemos- partijos kandidatų sąrašo svarbos, paliekant ją iš esmės tik patariamojo pobūdžio dokumentu, leidžiančiu rinkėjui susipažinti su partinės sistemos nuomone, kurie jos nariai, partijos manymu, yra verčiausi rinkėjų pasitikėjimo.
- 4) 6) Imperatyviu reguliavimu uždrausti į Seimo narių postus balotiruotis už korupcines nusikalstamas veikas, apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, pripažintiems kaltais asmenims. Toks draudimas turėtų galioti 4 metus po to kai išnyktų teistumas, kad būtų išlaikyti Europos Žmogaus Teisių Teismo formuluojama praktika

Šią reformą būtų galima įgyvendinti priimant Seimo rinkimų įstatymo pataisas, greičiau nei per 6 mėnesius, tačiau tikslinga būtų, kreiptis į Konstitucinį teismą išvados, ar toks rinkimų į Seimą sistemos keitimas, neprieštarautų teisinės valstybės principams. Šio projekto įgyvendinimas valstybei neturėtų kainuoti didesnių kaštų nei ji, šiuo metu, skiria rinkimams organizuoti, tačiau būtina atsižvelgti į Vyriausiosios rinkimų komisijos pastabas ir kritiką, kuriant ir taikant šios reformos teises idėjas.

Ši sistema, egzistuoja Argentinoje, Suomijoje ir kitose šalyse.

NACIONALINĖS TEISINĖS SISTEMOS KODIFIKAVIMO IR TOBULINIMO PERTVARKA

Daugumai, socialinės, teisės studijų krypties mokslo atstovų, teisininkų ir juristų yra puikiai žinomas faktas, kad Lietuvos nacionalinė teisinė sistema yra stipriai paveikta germanų šeimos teisės tradicijos. Tai reiškia, kad tiek juridinė technika, naudojama teisėkūros proceso metu, jos tikslams pasiekti, tiek ir viešojo administravimo (institucinė) Valstybės sistema yra itin kompleksiška, sudėtinga ir paprastam žmogui dažnai nesuvokiama. Be to, nacionalinės teisinės sistemos kūrimo, visų lygių teisėkūros proceso metu, dažnai trūksta atskirų, hierarchinių grupių, norminių teisės aktų kodifikacijos- sisteminimo. Ypač ši problema teisės mokslininkus, neramina kalbant apie poįstatyminio lygmens teisės aktų sistemos, vientisumo ir integralumo poreikio tenkinimą. Tačiau sistemiškumo ir integralumo, sudėtingos juridinės technikos ir kitos problemos pradeda plisti ir į įstatymų lygmens norminių teisės aktų kategoriją, dėl teisėkūros proceso, kuris yra vykdomas Seimo. Kaip žinia nacionalinė teisė negali egzistuoti be nuoseklaus, kryptingo teisės kūrimo proceso, kuriam vykstant konstruojami vis nauji norminiai teisės aktai, o didėjant šių aktų skaičiui palaipsniui auga ir poreikis juos administruoti ir pritaikyti operatyviam ir tikslingam panaudojimui.

Lietuva jau yra pasiekusi tokį visų lygmenų teisės aktų kiekio lygį, kad toliau yra tikslinga kalbėti apie šių norminių teisės aktų sisteminimą ir juridinės technikos keitimą, tai yra būtina siekiant teisę pritaikyti prie visuomenės ir valstybės besikeičiančių socialinių, politinių ir kitokių poreikių. Nacionalinės teisės sisteminimas reforma pasiektų šių rezultatų:

- 1) Teisė, kaip socialinis reiškinys, taptų labiau suvokiamas Lietuvos visuomenei.
- 2) Būtų ugdoma visuomenės ir pavienių individų teisinė sąmonė.
- 3) Augtų visuomenės teisinė kultūra.
- 4) Efektyvėtų viešasis administravimas ir viešųjų paslaugų teikimo operatyvumas ir kokybė.
- 5) Operatyviau ir kokybiškiau būtų užtikrinamos žmogaus teisės ir jų apsauga kiekvienam subjektui, esančiam Lietuvos Respublikos jurisdikcijos ribose.
- 6) Efektyvėtų valstybės išteklių surinkimas ir panaudojimas.

Minėtiesiems tikslams pasiekti yra būtina sėkminga pradėti ir užbaigti šiuos darbus:

- 1) Sukurti poįstatyminių teisės aktų sąvadus, tiek aukščiausiojo, o taip pat centrinio tiek ir žemesniais lygmenimis. Sukurti įstatymo lygmens teisės sąvadus, skirtus šios teisės aktų grupės sisteminimui.
- 2) Sukurti baigtinį sąrašą konstitucinio lygmens teisės aktų, nukreiptų prigimtinės žmogaus teisėms ir laisvėms ginti ir praplečiančių Konstitucijos reguliavimo tikslumą ir aiškumą šioje srityje.

- 3) Sukurti vadinamąsias „Žaliąsias knygas“, kurios būtų skirtos svarbiausių teisės aktų, paprastam aiškinimui, kad visuomenė galėtų geriau suvokti teisę, net ir neturėdama ypatingų teisinių žinių ar teisinio išsilavinimo. Tikslinga būtų „Žaliąsias knygas“ sukurti Baudžiamojo kodekso, Civilinio kodekso, Administracinio teisės pažeidimų kodekso supaprastintam aiškinimui, o vėliau ir kitų, svarbiausių, norminių įstatymo lygmens teisės aktų supaprastintam aiškinimui.
- 4) Sukurti Mokesčių kodeksą, kad mokestines prievoles vykdydami piliečiai, visumą jiems priskirtinų mokesčių ir pareigų galėtų rasti viename teisės akte. Šiam kodeksui taip pat sukurti ir jį aiškinančią „Žaliąją knygą“.
- 5) Palaipsniui juridinės technikos taikymą iš germaniškosios mokyklos modelio pakeisti į loginę, metodologinę prasme, geriau suvokiamą ir paprastesnę romantiškąją modelį.
- 6) Pakeisti Konstitucijos ir Seimo statuto straipsnius, leidžiančius Seimui keisti Konstituciją ir Konstitucinius įstatymus ir šią teisę palikti tik tautai, referendumo keliu.

Ši reforma, savo apimtimi, būtų milžiniška, nuosekliai dirbant ją, geriausiu atveju, būtų įmanoma pasiekti per 8- 10 metų. Papildomų finansinių kaštų galima tikėtis, tačiau jie iš esmės nebus dideli, nes šios reformos organizavimas, vykdymas, taikymas iš esmės bus nukreipti į visas tris valdžias, kurios jau turi parengtą viešojo administravimo aparatą ir personalą reformos tikslams pasiekti. Mano siūlomas teisinės sistemos reformos modelis šiuo metu yra taikomas Prancūzijos Respublikoje, kur susilaukia didžiulio palaikymo dėl savo paprastumo ir efektyvumo.

PROKURATŪROS, TEISĖSAUGOS INSTITUCIJŲ IR SPECIALIŲJŲ TARNYBŲ PERTVARKA

Ne paslaptis, kad šiuo metu, Lietuvoje, teisėsaugos institucijos, tokios kaip policija, o ypač šios sistemos teritoriniai padaliniai, Valstybės saugumo departamentas ir Prokuratūra susilaukia didžiulės kritikos iš visuomenės, dėl nekokybiškai atliekamų funkcijų ir menko šių institucijų bendradarbiavimo su visuomene. Šia situaciją galima mėginti aiškinti įvairiai, visų pirma paminint šioms institucijoms skiriamo finansavimo nepakankamumą ir tai, be abejo, svarbus probleminis aspektas. Tačiau, verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad pati teisėsaugos institucijų sistema, šios sistemos viešojo administravimo aparato sandara, o taip pat sistemos personalo formavimo politika ir metodai yra mažai pakitę dar nuo Tarybų Lietuvos laikų ir neatitinka demokratiškos valstybės ir Vakarų šalių teisėsaugos institucijų sistemos modelio ir jo formavimo metodų. Labai keista, iš nuoseklaus, ekonomišką ir operatyvaus viešojo administravimo taikymo, taško, stebėti faktą, kad Lietuvos teisėsaugos institucijų sistema, kurioje dalis teisėsaugos institucijų ir institucijų, kurios yra ikiteisminio tyrimo subjektai yra Vidaus reikalų ministerijos žinioje ir veikia kaip šios ministerijos aparato struktūriniai padaliniai. Tai reiškia, kad jos daugiau ar mažiau yra priklausomos nuo valdžioje esančių politikų valios ir įtakos. Štai keletas į šią kategoriją patenkančių institucijų: Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Policijos departamentas, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, Vadovybės apsaugos departamentas, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Viešojo saugumo tarnyba. Matant tokį gausų institucijų skaičių, tokioje mažoje valstybėje kaip Lietuva, pradėtu abejoti ar Lietuva yra unitarinė o gal būt Federacinė valstybe pagal konstitucinės sąrangos modelį? Kiekvienai iš šių institucijų administruoti yra būtina skirti didžiulį finansavimą, nes teisėsaugos sistema Lietuvoje, kaip matome, yra decentralizuota, kas kainuoja didžiulius administracinius kaštus ir sudaro sąlygas, teisėsaugos institucijų poveikiui iš politikų pusės. Taip pat visos šios institucijos veikia pagal Tarnybos Vidaus reikalų sistemoje statutą, kuris yra ne kas kita kaip sovietinės administracinės teisės palikimas. Vakarų valstybėse seniai atsisakyta ir atsisakoma praktikos teisėsaugos institucijas sieti su politinės valdžios valdomais subjektais, siekiant užtikrinti nepertraukiamą ir nešališką teisėsaugos institucijų aparato darbą. Kita problema yra Prokuratūros sistemos veikla sprendžiant rezonansines, visuomenės susidomėjimą įgavusias bylas. Ši problema yra sąlyginai nauja, tačiau svarbi. Taip pat svarbi problema, kurią iškelia dalis visuomenės yra ta, kad menkai vykdoma Valstybės saugumo departamento parlamentinė kontrolė ir ši institucija netinkamai atlieka jai pavestas funkcijas ir pareigas. Verta pabrėžti ir tai, kad didžioji dalis visuomenės yra itin nepatenkinta policijos sistemos teritorinių padalinių veiklos rezultatais užtikrinant viešąjį saugumą, o taip pat taikant nusikalstamumo prevencijos priemones. Įvertinus šiuos, pačius bendriausius ir vos kelis probleminius aspektus ši reforma siūlo atlikti šiuos darbus:

- 1) Centralizuoti teisėsaugos institucijų sistemą, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą prijungti prie Policijos departamento ir šį naująjį struktūrinį padalinį pavadinti Ekonominė policija. Valstybės sienos apsaugos tarnybą ir Muitinės kriminalinę tarnybą prijungti prie Policijos departamento ir šiuos naujuosius struktūrinius padalinius pavadinti Pasienio policija, taip kaip jis buvo vadinamas tarpukariu. Viešojo saugumo tarnybą prijungti prie Policijos departamento ir šį naująjį struktūrinį padalinį pavadinti

Viešojo saugumo policija. Tai leistų aktyvinti ekonomiškumo principu paremtą viešąjį administravimą, o taip pat leistų efektyviau panaudoti valstybės finansinius išteklius bei geriau paskirstyti ir koordinuoti teisėsaugos institucijų pajėgas ir veiksmus.

- 2) Vadovybės apsaugos departamentą atriboti nuo vidaus reikalų ministerijos įtakos įteisinti kaip nepriklausomą subjektą- Vadovybės apsaugos tarnybą, kuri turėtų panašų nepriklausomumo ir atskaitingumo statusą kaip ir turi STT.
- 3) Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentą atriboti nuo vidaus reikalų ministerijos, kaip jos struktūrinio padalinio ir nekeičiant jo pavadinimo įteisinti kaip nepriklausomą, savo funkcijas vykdančią ir savo atsakingumą Seimui ir Vyriausybei turinčią subjektą.
- 4) Reorganizuoti šiuo metu egzistuojančią Valstybės saugumo departamentą į dvi atskiras institucijas- Lietuvos Žvalgybos tarnybą ir Kontržvalgybos tarnybą, kurios abi būtų sujungtos į Centrinio saugumo direktorato subjektą. Dviejų tarnybų vadovus skirtų Seimas Prezidentės sutikimu ir jie būtų atsakingi už visiškai skirtingas veiklas- funkcijos Lietuvos teritorijoje ir funkcijos už Lietuvos teritorijos ribų. Centrinio saugumo direktorato vadovą skirtų Prezidentė Seimo sutikimu ir jis būtų atsakingas už Parlamentinės kontrolės ir saugumo sistemos aparato funkcijų priežiūrą ir už šios sistemos veiklą atsiskaitytų Seimui, Prezidentui ir Vyriausybei. Taip buvusio Saugumo departamento galia ir įtaka būtų išskaidyta į dvi dalis.
- 5) Įsteigti generalinio Žvalgybos inspektoriaus pareigybę ir tarnybą, kuris būtų skiriamas Seimo ir atliktų Centrinio saugumo direktorato veiklos parlamentinę priežiūrą ir kartą per mėnesį atsiskaitytų Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui. Turėdamas teisę gauti ir susipažinti su visų slaptumo lygių informacija ir to subjekto vykdomomis operacijomis ši institucija ir pareigūnas būtų atsakingas už žmogaus teisių apsaugą ir konstitucinės santvarkos sargybą. Šis subjektas būtų skiriamas 5 metams, ir susirinkus naujai išrinktam Seimui turėtų teisę ir pareigą suteikti Seimo nariams leidimą dirbti su įslaptinta informacija. Pasibaigus 5 metų kadencijai naujasis Seimas galėtų pratęsti šio pareigūno kadenciją dar 5 metams arba pasirinkti kitą kandidatą. Šis naujasis pareigūnas bei jo vadovaujama institucija taptų ikiteisminio tyrimo ir operatyvinės veiklos subjektu, atsakingu už asmenų dirbančių saugumo sistemoje baudžiamąjį persekiojimą jei tik išaiškintų neteisėtus, toje sistemoje dirbančių pareigūnų veikas.
- 6) Priimant pareigūnus į Statutinę valstybės tarnybą atisakyti fizinės sveikatos patikrinimo, vykdomo CMEK, ir iš esmės kreipti dėmesį į stojančiųjų asmenų išsilavinimą, erudiciją, asmenines ir moralines savybes, o taip pat asmens socialumą ir moralumą.
- 7) Atestuoti pirminės ir vidurinės grandies pareigūnų kompetenciją ne rečiau nei kas 2 metus.
- 8) Dalį etatams skirtos finansavimo palikti jauniems, mokslus baigusiems specialistams. Jeigu susidomėjimas šia programa didės, didinti šios programos finansavimą pagal išgales.

- 9) Sukurti naujų Teisėsaugos institucijų statutus ir panaikinti beprasmiu tapusį ir pasenusį Tarnybos vidaus reikalų sistemoje statutą.
- 10) Suteikti galimybę, piliečiams rinkti miestų policijos vadovus- šerifus. Kurie būtų atsakingi miesto merui, taip pat Policijos generaliniam komisarui ir bendruomenei.
- 11) Suteikti galimybę visuomenei rinkti Policijos departamento vadovą 6 metų kadencijai, tačiau ne daugiau nei du kartus. Šis pareigūnas būtų atsakingas Seimui ir Prezidentui, o taip pat visuomenei ir būtų renkamas kaip nepriklausomas kandidatas.
- 12) Skiriant Saugumo direktorato vadovą, o taip pat Žvalgybos ir Kontržvalgybos tarnybų vadovus, nustatyti imperatyvą, kad naujieji direktoriai į tarnybą ateina su naująja savo komanda t.y. su savo patarėjais.
- 13) Prokuratūros sistemoje, įsteigti ypatingojo prokuroro biurą, kuris savo diskrecija galėtų rintis, kokias rezonansines bylas jam spręsti, nepriklausomai nuo to, ką manytų Generalinis prokuroras. Šis pareigūnas būtų skiriamas Seimo 6 metų kadencijai.
- 14) Sukurti Policijos sistemos įstatymą, nustatantį modernesnę viešojo administravimo policijos sistemoje modelį.
- 15) Sukurti, centriniame policijos sistemos aparate, naują subjektą- Kovos su terorizmu ir Valstybes ardomąja veikla biurą. Kuris kovotų su organizuotu nusikalstamumu vykdančiu prekybą narkotikais, žmonėmis, ginklais, taip pat šis subjektas vykdytų kovos su terorizmu ir ekstremizmu funkcijas. Ir taip pat vykdytų kriminalinės žvalgybos funkcijas, naudodamasis slaptųjų informatorių sistema ir kitais būdais.

Visos šios priemonės, kurios yra esminės, siekiant gerinti teisėsaugos institucijų veiklos kokybės standartą leistų pasiekti šių tikslų:

- 1) Gerinti valstybės lėšų, skiriamų viešajam ir nacionaliniam saugumui užtikrini panaudojimą.
- 2) Gerinti rezonansinių bylų, tyrimo spartą, kokybę ir nuoseklumą.
- 3) Aktyvinti parlamentinę kontrolę ir deramai saugoti žmogaus teises.
- 4) Kovoje su nusikalstamumu ir nacionalinio saugumo užtikrinimo srityse, pasitelkti didesnę visuomenės intelektualinio potencialo taikymą, sudarant sąlygas žmonėms, kurie anksčiau negalėjo tarnauti statutinėje tarnyboje galimybę realizuoti save, dirbant Valstybei ir visuomenei.
- 5) Teisėsaugos institucijų sistemą padaryti, atviresne visuomenei, taip didinant jos skaidrumą ir patikimumą visuomenės akyse.

Šiam projektui įgyvendinti reikėtų 4 ar 5 metų nuoseklus darbo Seime. Centralizavus teisėsaugos institucijų sistemą būtų sutaupyta nemaža dalis lėšų, kurios galėtų būti skirtos, pareigūnų materialiniams ir socialiniams poreikiams tenkinti. Reikėtų sukurti 5 įstatymo lygmens teisės aktus ir pakeisti apie 20, šiuo metu, galiojančių, įstatymo lygmens teisės aktų.

NACIONALINIO SAUGUMO UŽTIKRINIMO REFORMA

Lietuva, kaip ir kiekviena valstybė, XXI amžiaus pradžioje, susiduria su pavojais, kurie iš esmės kyla dėl didžiulės globalizacijos, bendrojo pragyvenimo lygio, visame pasaulyje augimo, tačiau iš kitos pusės ir pragyvenimo lygių skirtumo- socialinės nelygybės. Taip svarbu paminėti padidėjusios kultūrinės, socialinės trinties bei diferenciacijos sąveikos, tarp atskirų socialinių grupių bei kultūrų. Šie procesai generuoja didžiulio netikrumo ir savi identifikacijos poreikius, kurių siekiant, ar šiuos poreikius įgyvendinus arba įgyvendinant, asmuo gali pradėti linkti į asocialią veiklą, tokią kaip nusikalstamumas arba terorizmas kitaip dar vadinamas ekstremizmu. Kiekviena Valstybė, tarp jų ir Lietuva, dalį savo finansinių, materialinių, intelektualinių ir kitokių išteklių skiria kovai su šiais neigiamais, visuomenę destabilizuojančiais ir valstybę griaunančiais procesais. Tačiau valstybė, turi didžiulę gausybę išpareigojimų, kuriems reikia paskirstyti visus jos turimus išteklius, dėl šio fakto, finansavimas ir kiti išteklių deleguojami kovai su nusikalstamumu ir terorizmu yra visad riboti. Suvokiant tai, svarbu suvokti, kaip Lietuva galėtų ne tik geriau administruoti šiai sričiai aptarnauti skiriamus išteklius, tačiau taip pat būtų įmanoma rasti ir kitokių išteklių Valstybės saugumui užtikrinti. Aš kalbu apie aktyvesnę visuomenės įtraukimą į kovą su nusikalstamumu ir terorizmo grėsme. Kad visuomenės intelektualinis ir valinis potencialas, šioje srityje būtų panaudotas didžiausia apimtimi būtina sukurti pakankamą teisinę bazę šiai veiklai reguliuoti, taip pat atkurti Valstybės pasitikėjimą visuomene ir žinoma suteikti įrankius visuomenei šią veiklą realizuoti.

Įvertinus šiuos faktus, ši reformos dalis sieks atlikti šiuos darbus:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 3 straipsnį: *„Niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką“* Papildyti sakiniu: *„Kiekvienas, doras, įstatymus gerbiantis pilietis realizuodamas šios veiksmus, turi teisę turėti ginklą ir ši jo teisė niekada nebus kvestionuojama.“*
- 2) Sukurti konstitucinio įstatymo lygmens teisės aktą „Valstybės ir piliečių apsaugos įstatymą“, kuris dar plačiau įtvirtintų piliečių teisę turėti ginklą, juo ginti save ir kitus, o taip pat Valstybę nuo jos užvaldymo ar silpninimo, išplečiant būtinosios ginties, ir būtinojo reikalingumo institutų apimti ir įtvirtinant „Pilies doktriną“.
- 3) Pakeisti ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymą panaikinant A, B, C, D kategorijas ir jas suskirstant į tris grupes: I, II, III. Pirmajai grupei priklausytų ginklai ir priedeliai, draudžiami piliečiams įgyti, antrajai grupei priklausytų ginklai ir jų priedeliai kuriems reikia leidimo, trečiajai grupei priklausytų ginklai ir priedeliai, kuriems nereikia jokio leidimo.
- 4) Amžiaus cenzą ginklo leidimui gauti sumažinti nuo šiuo metu egzistuojančių 23 metų amžiaus cenzo iki 21 metų. Tai būtų įmanoma padaryti pakeitus Ginklų ir šaudmenų

kontrolės įstatymą ir ginklų kontrolės režimą padaryti pritaikytu demokratinės valstybės poreikiams ir pasaulinei praktikai.

- 5) Atsisakyti fizinės sveikatos tikrinimo procedūros ginklo leidimui gauti, nes būtent ši procedūra pati savaime yra diskriminacinė, kai kurių piliečių atžvilgiu, o taip pat taikoma vos keliose pasaulio šalyse. Išduodant leidimą ginklui **būtina** atsižvelgti į asmens praeitį, asmens psichologinę sveikatą, o taip pat priklausomybes narkotikams ar kitoms medžiagoms, taip pat ar buvo gydytas specialioje įstaigoje, ir jo asmenybę, o ne fizinius defektus, kurie nuo asmens valios negali priklausyti.
- 6) Atsisakyti pareigos informuoti policiją apie kartu gyvenančius asmenis, nes tai yra autoritarinės sistemos metodas, kuriuo kėsiniama į žmogaus privatų gyvenimą, o tai niekaip nesuderinama su demokratinės teisinės valstybės idėja. Įtvirtinti pareigą, ginklo savininkui suvokti, jog už šio ginklo saugumą tik jis yra atsakingas.
- 7) Atsisakyti pareigos turint leidimą ginklui turėti, kiekvieną kartą, perkant naują ginklą, prašyti išduoti leidimą tai daryti. Policijos pareiga tarnauti žmogui, ne kontroliuoti jo dalyvavimą civilinėje apyvartoje. Tai sovietinės administracinės teisės palikimo postulatas Lietuvoje.
- 8) Suteikti teisę ilguosius šaunamuosius ginklus įsigyti savigynai, net ir nepriklausant jokios sportinio šaudymo organizacijoms.
- 9) Leidimo galiojimą laikyti ir nešiotis ginklus pratęsti nuo šiuo metu egzistuojančių 5 metų iki 7 metų. Taip suteikiant žmogui daugiau stabilumo naudojantis savo teise.
- 10) Prašant pratęsti leidimą nešiotis ginklus, atsisakyti praktikos, naudoti ginklų išbandymo procedūras, kurios yra skirtos tam, kad Valstybė papildomai apmokestintų ir kontroliuotų žmogaus gyvenimą.
- 11) Suteikti teisę seifą įsigyti ir įsirengti jau gavus teisę turėti ginklus, o ne leidimų tvarkymo metu.
- 12) Griežtai apibrėžti, kur pilietis ginklo nešiotis negali sakykime Seime, ir sudaryti sąlygas piliečiui lankant tuos objektus, ginklą palikti saugomoje, rakinamoje spintelėje.
- 13) Kuo greičiau apriboti monopolistinę Ginklų fondo padėtį Lietuvos ginklų rinkoje ir taip padidinti ginklų prieinamumą paprastiems, įstatymus ir moralę gerbiantiems Lietuvos piliečiams.
- 14) Iš valstybės rezervo fondo skirti 1mln LT Ginklų įsigijimo kompensavimo fondui įsteigti- šio fondo esmė- žmogui pirmą kartą perkančiam ginklus, kompensuoti 25 procentus pirmojo, savigynai skirto ginklo kainos. Tai leistų dar labiau padidinti ginklų prieinamumą ir mažintų nedemokratinę valdžios įtaką ir piktnaudžiavimą teisėtos prievartos monopolium.
- 15) Sudaryti sąlygas, paraišką ginklo leidimui įsigyti pildyti internetu, arba vietinėje policijos įstaigoje, pvz. policijos nuovadoje.

- 16) Nustatyti imperatyvą, kad bet kuris juridinis asmuo, užsiiminėjantis ginklų prekyba taip pat eksploatuotų ginklų remonto dirbtuves ir šaudyklą, kurioje pirkėjas prieš pirkdamas galėtų išmėginti jį dominančius ginklus. Taip būtų užtikrinta vartotojų apsaugą civilinėje ginklų apyvartoje.
- 17) Įstatymu sudaryti sąlygas susikurti nuosavą šaudyklą sakykime, kad ir sodyboje, kur asmuo galėtų užsiiminėti ginklų sportu. Tokia praktika buvo taikoma ir tarpukario Lietuvoje.
- 18) Sukurti municipalinės policijos įstatymą.
- 19) Įtvirtinti pareigą, kad mokyklose, universitetuose, vaikų darželiuose ir lopšeliuose, valstybės institucijose, ligoninėse ir kitose panašiose vietose nuolat budėtų ginkluota apsauga. Užkirsti kelią vadinamajai „Ne ginklų zoni“ susiformuoti, visose vietose, kur pilietis privalo palikti savo ginklą užtikrinti ginkluoto personalo apsaugą.
- 20) Pakeisti susirinkimų įstatymai taip, kad doras įstatymus gerbiantis pilietis, galėtų vienu metu naudotis savo teise turėti ginklą ir būti saugiu, o taip pat galėtų naudotis susirinkimų teise.
- 21) Neteisėtą veiką dariusį asmenį sulaikiusiam įstatymus gerbiančiam piliečiui, skirti garbės piliečio vardą. Ilinojaus modelis.

Iš esmės visi pasiūlymai, susiję su ginklų kontrole ir jos tobulinimu Lietuvoje jau yra veikę tarpukario metais, nuo 1923 iki 1940 metų sovietinės okupacijos. Tuo tarpu dabartinė ginklų kontrolė Lietuvoje yra sovietinio palikimo, postuluojanči valdžios nenorą ir baimę atsakyti visuomenei ir pasitikėti ja. Apie tai buvo įspėjęs ir Tomas Džefersonas JAV Konstitucijos ir Teisių bilio vienas iš kūrėjų.

Įgyvendinus šią reformą būtų pasiekti šie tikslai:

- 1) Įtvirtinta tiek faktinė, tiek ir juridinė galimybė kiekvienam, piliečiui jaustis saugiai ir ginti kitus piliečius nuo neteisėtos prievartos.
- 2) Suteikiama galimybė ugdyti visuomenės atsakomybės jausmą ir teisinę kultūrą.
- 3) Užkirstas kelias nedemokratinei, antikonstitucinei, valdžios savivalei egzistuoti.
- 4) Sudaromos sąlygos užkardyti smurtinius nusikaltimus, dar jų vykdymo stadijos eigoje.
- 5) Panaikinama piliečių diskriminaciją siekiant saugoti save, savo šeimą, turtą ar Valstybę.

Šios idėjos dabartinė Lietuvos valdžia be galo bijo, o tai gan keista, suvokiant, jog šios idėjos ne tik kad mažina nusikalstamumą, bet ir gerina socialinį visuomenės klimatą. Ši mano teiginį pagrindžia tiek Federalinio tyrimų biuro medžiaga, tiek gausybė kriminologinių tyrimų. Kuriuos reikalui esant galėčiau pateikti. Šiai reformai įgyvendinti būtina Konstitucijos pataisa, Konstitucinio įstatymo sukūrimas, 4 įstatymo lygmens teisės aktų sukūrimas arba jau egzistuojančių papildymas. Šiuos darbus būtų galima atlikti per 1 metus laiko.

TAUTOS FORUMO IDĖJA

Lietuvos nacionalinėje, o taip pat ir administracinėje teisinėje sistemoje puikiai pasitarnautų „Tautos forumo“ idėja, šiuo metu intensyviai taikoma Islandijoje kuriant naująją jos Konstituciją.

Šios idėjos esmė- visuomenės atstovų- piliečių ar piliečių grupių pasiūlytų idėjų diegimo nacionalinėje teisėje imperatyvas. Tai reiškia ne ką kitą, bet pareigą, kiekvienai valdžios institucijai svarstyti visus iš visuomenės atkeliaujančius pasiūlymus ir būdus kaip tobulinti valstybės valdymo aparatą, o atlikus preliminaruosius svarstymus įdiegti tautos pasiūlymus bent jau 1/3 visų idėjų apimties. „Tautos forumo“ idėja galėtų būti taikoma visais valdžios institucijų lygiais, nuo savivaldos iki teritorinio ir nuo teritorinio iki centrinio, nepaliekant ir įstatymų leidžiamosios ar teisminės valdžių.

Šią idėją įgyvendinti teoriškai nėra ir nebūtų sunku, tereikia sukurti įstatymo lygmens teisės aktą, kuriuo šios idėjos teisinis turinys ir santykiai būtų sureguliuoti. Tačiau tai reikalautų didelės politinės valios, kuriai atsirasti dabartinėje Lietuvos politinėje konjunktūroje yra beveik neįmanoma, suvokiant, kad realus „Tautos forumo“ veikimas, kaip realaus tautos suvereno galios įgyvendintojas, stipriai apribotų politinių partijų ar neskaidriai veikiančių lobistinių grupuočių interesų gynimo būdus, per teisėkūrą Seime ir kitais sistemines korupcijos siekiamais būdais ir priemonėmis. Tačiau pati idėja puikiai tinka kooperacinės pilietinės visuomenės modelio egzistavimo kokybei Lietuvoje gerinti. Šios idėjos įdiegimas pasiektų šių tikslų:

- 1) Būtų ugdomas visuomenės pilietiškumas ir teisinė kultūra.
- 2) Būtų geriau panaudotas visuomenės intelektualinis potencialas, tobulinant viešojo administravimo sistemą.
- 3) Tobulinamas viešųjų paslaugų prieinamumas ir kokybė.
- 4) Skatinama pilietinė iniciatyva tobulinti savo Valstybės sisteminių aparatą.

Šią idėją galima būtų įdiegti, pilna apimtimi per 2 metus.